

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLATIDA BOLALARNI BILIMGA
QIZIQTIRISH OMILLARI

Salohiddinova Sabina

Samarqand davlat chet tililar instituti talabasi

Panayeva Shahnoza

Samarqand davlat chet tililar instituti talabasi

Daminova Nigora

Ilmiy rahbar

Annotatsiya: *Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning aqliy rivojlanishi hamda bilim olishga bo'lgan qiziqishini ortirish ko'nikmalari haqida ma'lumot berilgan.*

Kalit soʻzlar: *maktabgacha ta'lim, tarbiya, aqliy rivojlanish, aqliy tarbiya, aqliy mehnat, kitob, bilim, malaka, ko'nikma.*

Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarga ilm berishda biz avvalo ularning qiziqishlarini hisobga olishimiz kerak. Biz quyida bu narsalarni ko'rib chiqamiz.

O'qishga bo'lgan qiziqishga nima ta'sir qiladi?

Kon motivatsiyaga ta'sir ko'rsatuvchi uch omilni ajratadi:

1. Kichik yoshdagi bolalar o'qishga tayyor va ular buning uchun hech narsa talab qilishmaydi. Ularda ichki motivatsiya kuchli rivojlangan bo'ladi: ular o'zlariga qiziq bo'lgani uchun ham o'qib o'rganishadi.

2. Ichki motivatsiyani saqlab qola olgan bolalar samarali o'qishadi. Qolganlarni esa uddalay olmaydi deb hisoblashadi, biroq bunday emas. Ba'zi maktab o'quvchilari faqat past baho olishsa-da, boshqa sohalarda o'zlarini ijobiy namoyon etishadi. Masalan, sevimli xonandasining o'nlab qo'shiqlarini yoddan bilishadi (matematikada esa ko'paytirish jadvalini eslay olishmaydi). Yoki fantastikani berilib o'qishadi (klassikaga esa qo'l tekkzishmaydi). Ularga shu qiziq. Ichki motivatsiyaning mohiyati ham shundadir.

3. Imtiyozlar ichki motivatsiyani yo'qqa chiqaradi

Psixologlar Kerol Eymms va Kerol Duek ota-onalar hamda o'qituvchilar qandaydir imtiyozga urg'u berishganda bolalarning qiziqishi darhol so'nishini aniqlashdi.

Nimadan boshlash kerak?

O'qishga motivatsiyani qaytarish — uzoq jarayon va buning muvaffaqiyati asosan ota-onaga bog'liq. Kattalar eng avvalo uch narsa haqida bosh qotirishlari kerak: mazmun, hamkorlik va tanlov erkinligi.

1. Mazmun. Bola talabimizni bajarmaganida biz uning xatti-harakatlariga ta'sir ko'rsatish usullarini qidiramiz. Yaxshisi, talabingiz qanchalik to'g'ri ekani haqida o'ylab ko'ring. Farzandingiz fizikadan faqat "4" va "5" olmasa, buning hech

qanday qo'rqinchli joyi yo'q. Bolalar "shovqin qilmaslik" borasidagi talabimizni "quloqsiz" ekanliklari uchun emas, o'z yoshlarining psixologik xususiyatlari sababli rad etishadi.

2. Hamkorlik. Afsuski, bola bilan muloqot qilish kontekstida bu so'z ko'p otanalar uchun notanish. Biroq farzandlaringiz qancha katta bo'lganlari sari, ularni shuncha ko'p hamkorlikka jalb qilishingiz kerak. Muhokama qilish, tushuntirish berish, birga rejalar tuzish kerak. Bola bilan katta odamdek suhbatlashishga harakat qilib ko'ring. 15 yoshli bolaning kosmonavt bo'lish orzusiga bee'tibor bo'lish kerak emas. Nima uchun buning iloji ekanini xotirjam o'tirib tushuntiring. Ehtimol, o'g'lingiz sizning so'zlaringiz orasidan o'sish uchun ichki motivatsiya topa olar.

3. Tanlov erkinligi. Bola o'zini jarayonning bir bo'lagidek his qilishi kerak, shunda u muammo yechimini topishga mas'uliyat bilan yondashadi. Farzandingiz o'zini yomon tuta boshlasa, undan buning sabablarini so'rang. Siz "shundoq ham gap nimadaligini bilaman" deyishingiz mumkin, shunday bo'lsa-da, urinib ko'ring. Ehtimol, uning javobi sizni ajablantirar.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning aqliy rivojlanishi dastlab muomalada bo'lish, narsalar bilan bajariladigan faoliyat natijasida keyin esa o'quv mehnat, samarali faoliyatlar jarayonida [rasm chizish, loy) amalga oshirib boriladi. Hozirgi zamon pedagogika fani bilimlar sistemasini o'zlashtirib olish, ularni jamg'arish, ijodiy tafakkurni rivojlantirish hamda yangi bilimlar hosil qilish uchun zarur bo'lgan bilish faoliyati usullarini egallab olish aqliy rivojlanishning asosiy ko'rsatkichlari hisoblanadi. Aqliy tarbiyaning vazifasi uning mazmuni, metodi va tashkil etilishiga qarab belgilanadi.

Keyingi yillarda olib borilgan psixologik-pedagogik tadqiqotlarning natijalari maktabgacha ta'lim yoshi davrida bolalarning aqliy rivojlanishida juda katta imkoniyatlar mavjudligini ko'rsatadi. Bularning hammasi maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarga beriladigan bilim, malaka va ko'nikmalarini yanada chuqurlashtirish, hajmini kengaytirish maqsadga muvofiq.

Maktabgacha ta'lim yoshining oxiriga kelib bolalar tevarak atrof to'g'risida kattagina hajmdagi eng oddiy bilim va tushunchalarga ega bo'lib qoladilar, asosiy fikrlash jarayonini egallab oladilar, narsa va buyumlardagi voqealardagi muhim va muhim bo'lmagan tomonlarini ajrata oladigan ba'zi bir sabab natijali bog'lanishlarni bilib oladigan bo'lib qoladilar. Ularda o'quv faoliyatining dastlabki ko'rsatkichlari shakllanadi. Shuning uchun bog'cha yoshidan boshlab rivojlantirib borish katta ahamiyatga ega.

Maktabgacha ta'lim yoshining dastlabki bosqichlarida bolalarda tasavvur ta'limi bo'ladi. Hayotiy tajribaning ortib borishi va tafakkurning rivojlanishi bilan ijodiy xayol tarkib topadi. Kichik maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalar uchun ko'rgazmaliharakatli, ko'rgazmali obrazli tafakkur xosdir. Buning asosida so'z, mantiqiy tafakkur, tushunchali tafakkur rivojlantiriladi. Tarbiyachi bolalarda analitik-sintetik tafakkur faoliyati tarkib toptiriladi bu hodisalarni, voqealarni, chuqur anglab



"PROBLEMS AND PROSPECTS FOR THE IMPLEMENTATION OF INTERDISCIPLINARY RESEARCH"



olish, ularni muhim bo`lgan va muhim bo`lmagan tomonlarini ajratishga o`rgatish lozim.

Qiziquvchanlik bolaga xos xususiyatdir. U bolani tevarak-atrofdagi voqeahodisalarga, narsa va buyumlarga qiziqish bilan qarashga, hamma narsani ushlab his qilib, diqqat bilan tomosha qilishni ktizatishda namoyon bo`ladi. Tarbiyachi kuzatishlar tashkil etib, bolalarda paydo bo`lgan savollarga o`z vaqtida javob berishga harakat qiladi, ularni fikrini mustaqil javob qidirishga yo`llab, maktabgacha ta`lim yoshidagi bolalarda qiziquvchanlikning susayishiga yo`l qo`ymaydi. Aqliy tarbiyaning vazifasi bolalar qiziquvchanligini ular aqlining sinchkovligini rivojlantirish va shular asosida bilishga qiziqish hosil qilishdan iborat.

Bolalar bog`chasi oldida bolalarning aqliy qobiliyatini rivojlantirish vazifasi turibdi. Qobiliyatlar tegishli faoliyat jarayonida namoyon bo`ladi va rivojlanadi. Insonning aqliy qobiliyati aqlining ziyraklik - fahm-farosatlilik, tanqidiy ko`z bilan qarash, sermulo hazalik kabi sifatleri bilan ajralib turishi mumkin. Aqliy ko`nikma va malakalarni rivojlantirish, ya`ni eng oddiy faoliyat usullari, predmetlarni tekshirish, ulardagi muhim va muhim bo`lmagan belgilarni ajratib ko`rsatish boshqa predmetlar bilan taqqoslash va hokazolarni tarkib toptirish maktabgacha ta`lim yoshidagi bolalarga aqliy tarbiya berish vazifalaridan biridir. Bu ko`nikma va malakalar bilish faoliyatining tarkibiy qismlari bo`lib, bolaning bilimlarini muvaffaqiyatli egallab olishga yordam beradi. Masalan: o`simliklar va hayvonlar bilan tanishtirish bo`yicha sistemali mashg`ulotlar olib borilgandan keyin bolalar ayrim konkret o`simliklar yoki hayvonlar to`g`risida ma`lum bir tasavvurga ega bo`ladilar.

Ilk va bog`cha yoshi davrida bolalarda tevarak-atrofga bo`lgan qiziqish juda tez o`sadi. Qiziqish bolaning aqliy rivojlanishini harakatga keltiruvchi qudratli kuchdir. Kattalar bolaning qiziquvchanligini, bilishga bo`lgan har qanday xohishini sezishlari va rag`batlantirib borishlari kerak. Aqliy tarbiya vazifalari bolani maktab ta`limiga tayyorlashda aqliy tarbiyaning ahamiyati kattadir. Bolani bilimlarini egallab olishlari ularni aqliy faoligini rivojlantirish aqliy malaka va ko`nikmalarini egallab olishlari ularni maktabda muvaffaqiyatli o`qishlari uchun bo`lajak mehnat faoliyatiga tayyorlanishida manba bo`lib xizmat qiladi.

Odamning aqliy faoliyati - bu umumiy ham maxsus aqliy harakatlar xilma-xil sistemalarining katta miqdoridir. Ko`pgina vazifalarni hal etishda qo`llaniladigan keng ko`lamdagi aqliy harakatlarni shakllantirish ayniqsa, muhimdir. Bunday harakatlarga tahlil, qiyoslash, umumlashtirish kiradi.

Ham umumiy, ham maxsus aqliy harakatlarni egallash aqliy faollik va mustaqillikning rivojlanishini ta`minlaydi. Aqliy faoliyatning moslashuvchanligi va jo`shqinligini, hodisalarni xilma-xil aloqalar va munosabatlarda ko`ra bilishni shakllantirishga yordam beradi. «Aqliy mehnat madaniyati» tushunchasiga aqliy faoliyatning umumiy tartibliligi, rejaliligi, vazifani qabul qilish va o`rtaga qo`yish, uni



hal etish usullarini tanlash, ishlab chiqilgan harakat rejasini izchil amalga oshirish natijalarini baholash mahorati kiradi.

Aqliy mehnat madaniyati aqliy faoliyatning maxsus malakalari va ko`nikmalarini, kitob bilan ishlash ko`nikmalarini egallash darajasi, ilmiy bilish usullari va metodlarini, turli yordamchi vositalardan foydalanish bilan ham bog`liqdir. Aqliy tarbiya vazifalaridan har biri maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalashni tashkil etishda hisobga olish lozim bo`lgan bir qancha vazifalarni o`z ichiga oladi. Boladagi qiziquvchanlik va aqliy faollikning qay darajada rivojlanganligini bolaning aqliy ko`rsatkichining yuqoriligida ko`rish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLARL:

1. Hasanboyeva O. va boshqalar. Oilada barkamol avlod tarbiyasi. - T.: O`zbekiston, 2010. 2. Имомова Ш.М., Норова Ф.Ф

